

Granskande program

Skillnaden är stor mellan att medverka i nyhetssändningar som Rapport eller A-ekonomi jämfört med program som Uppdrag Granskning och Kalla Fakta.

TV:s nyhetsprogram kan vara hårt vinklade, men även en Goliat blir oftast korrekt behandlad. Den som ber om det kan få den första frågan uppläst för sig i förväg, vilket är ett väldigt bra knep att bli »uppvärmd« inför intervjun. Den som stakar sig eller tappar tråden får i regel en andra chans. Nyhetsreportrar brukar vara generösa med att göra en omtagning, så att du får börja på ny kula.

I de granskande programmen, som Kalla Fakta, Uppdrag Granskning och Folkhemmet, är sannolikheten stor att du får en betydligt hårdare behandling. Intervjuerna kan pågå i över en timme utan avbrott, ändå sänds kanske bara någon minut. Du bildsätts i negativa vinklar. Ofta kastas för dig helt okända dokument fram och fotograferna kommer att zooma in hur du ångestfyllt försöker sätta dig in i innehåll, medan svetten bryter fram i pannan. Försöker du avbryta en intervju som pågått långt över överenskommen tid, så fotograferas du med ryggtavlan mot kameran som en flyende brottsling.

Det beror på att dessa programs »affärsidé«, eller »format«, som det kallas på TV-språk, inte bara handlar om att avslöja oegentligheter och att sätta dit myglande politiker, kommunbyråkrater, fuskande städentreprenörer, ICA-handlare eller mäklare som handlar med svarta lägenheter. Avslöjandena ska också ske under största möjliga förnedring. Brallor ska dras ner och ansikten ska tappas.

Underhållningsvärdet ligger i mobbningen, som fyller samma funktion som stupstocken på medeltiden.¹

---

¹ Stupstock, ursprungligen den spöstock eller skampåle där bland annat spö- och risstraff verkställdes, senare den träställning på vilken den som skulle avrättas med bila lade huvudet. (Nationalencyklopedin).

Så här kan det gå till på Uppdrag Granskning.

Den intervjuade grillades i över en timme, med två kameror på sig, Starka lampor gjorde att värmen så småningom blev olidlig och intervjuoffret började svettas. En kamera, tätt intill, fångade upp varje svettdroppe på överläppen. En kamera stod längre ifrån där reportern satt i skuggorna och kastade fram dokument på ett bord. Personen fick så småningom akut vätskebrist och vågade inte ens be om ett glas vatten. Till slut kraxade hon fram sina svar med hes stämma och det var naturligtvis de sekvenserna som sändes. Intrycket var att här sitter en människa som skäms så fruktansvärt över Uppdrag Granskningens anklagelser att hon tappat målföret. Och då var detta inte ens en vd, utan en mellanchefer på ett stort företag. (Jag har ändrat några detaljer i denna historia för att skydda personen. Men i sin kärna är den sann och utan överdrifter. Så här förskräckligt var det!)

Jag har inför hundratals grävande journalister, samlade till kongress i Göteborg, intervjuat Janne Josefsson om hans teknik att diabolisera och förnedra de som ska attackeras, samtidigt som de offer han vill försvara filmas med barn i knäet till ljuv folkmusik. Janne Josefsson var då helt öppen i sitt försvar. Han användes dessa metoder för att göra sitt program publikt och uppnå höga tittarsiffror. Mer om detta i kapitel 20, där jag berättar om Grävande Journalisters seminarier 2003 och 2008.

Går det över huvud taget att förbereda sig för den här typen av program? Jo då, jag vet av egen erfarenhet att det går och jag berättar mer i kapitel 14.

Om du *inte* vill medverka i program av denna typ, måste du ändå ta de här programmens kraft och resurser på allvar. Det är inte bara att säga nej. Det kan verka som den enklaste utvägen – att ta till harvårjan. Men det behövs riktigt bra argument för att avstå utan att tvingas stå med skammen och schavottera. Du behöver också lägga ner massor av tid och kanske också investera i konsulthjälp. Bered dig

på att TV-teamet jagar dig och filmar dig när du går ut till din bil och att de kommer och knackar på din dörr när du har hunnit hem. Tro inte att du – som Stadsmissionens ledning, när de jagades för lägenhetskandaler för några år sedan – kan vägra att ställa upp och sedan håna journalisterna från ett fönster.

Stadsmissionens dåvarande ordförande och viktigaste sponsor, Antonia Ax:son Johnson, som i vanliga fall tjänar som en förebild i att hantera media, hade dåliga rådgivare i den här krisen. PR-byrån tog 400 000 kronor för att råda henne och Stadsmissionens ledning att vägra tala med Janne Josefsson och andra journalister från Uppdrag Granskning. Sedan lämnades kunden uppenbarligen i sticket. För Antonia Ax:son Johnson ledde det till att hon gång på gång konfronterades av Josefsson. Varje gång Josefsson fick tag på henne lovade hon att ge en intervju när hon hade bättre med tid. Men varje gång bröt hon löftet. Allt filmades och Antonias fina prestigeuppdrag, som ordförande för en viktig ideell organisation, blev i stället en rejäl fläck på hennes personliga varumärke.

Om du väljer att medverka i Uppdrag Granskning bör du som vanligt förbereda dina budskap – men också lova dig själv att under inga förhållanden bli arg och tappa humöret. Ilskna människor som kastar av sig mikrofonmyggan och marscherar iväg från intervjuer blir jättebra TV i Uppdrag Granskning.

Om du medverkar i programmet i egenskap av en »skurk« måste du alltid utgå från att du är filmad med dold kamera, både före intervjun och efter det att den formellt avslutats. Du måste alltså vara vänlig och tillmötesgående hela tiden, från det att du tar emot reportrarna i hallen, till du tar avsked. Du måste utgå från att alla förberedande telefonsamtal inför eventuella intervjuer kan bandas och användas emot dig i programmet.

Om du ställs inför dokument som du aldrig har sett, bör du vänligt men bestämt avböja att kommentera dem tills du fått möjlighet

att läsa dem. Inför kameran bör du upprepa att ett svar kommer först när du har hunnit analysera materialet.

Precis så gjorde ICA:s Kenneth Bengtsson när Janne Josefsson anstade honom för ett dokument som skulle bevisa att ICA:s ledning känt till att enskilda handlare fuskade med datummärkningen av köttfärs. Dokumentet kastades fram under en pågående intervju, ungefär som det brukar gå till i Uppdrag Granskning. Men Bengtsson tappade inte fattningen, vilket många har gjort i liknande situationer under årens lopp. Han sade ifrån, vänligt men bestämt: »Inga kommentarer innan han hunnit studera dokumentet.«

Det är viktigt att sätta en deadline för intervjun, annars kan den hålla på hur länge som helst. Enklast är att låta en medarbetare komma in på det överenskomna klockslaget och tala om att det är dags för nästa möte. Då blir det samtidigt omöjligt för det granskande programmet att vinkla det som att du flyr från intervjun. Du måste våga be om ett glas vatten om du är törstig eller begära ett avbrott för att gå på toaletten.

För den som vet med sig att han eller hon gjort ett fel så räcker det i allmänhet inte bara att »pudla«, det vill säga be om ursäkt, i programmet. »Syndaren« ska mulas och helst tvingas vältra sig i sina egna försyndelser, eftersom det ju finns ett underhållningsvärde i själva förnedringen som måste upprätthållas. Därför gör den granskade bäst i att förutom ursäkten också redovisa en plan för vad som har gjorts – och görs – för att avhjälpa felet för att se till att det inte händer igen.

För den som är jagad av Uppdrag Granskning eller Kalla Fakta kan det vara viktigt att hålla kontakt med andra medier. I Uppdrag Granskningens reportage om det utvecklingsstörda paret som inte fick ha hand om sitt barn, fanns en motbild om att de faktiskt inte hade förmåga att tryggt vårda barnet. Motbilden gavs bland annat av experter på vård och omsorg och fångades upp av namnkunniga reportrar, exempelvis av Monica Gunne på Aftonbladet.